

ΘΕΣΜΟΣ ΚΑΙ ΧΑΡΙΣΜΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

Εισαγωγή

Είναι γεγονός ότι στη δυτική θεολογική σκέψη κατά τη μακραίωνα ιστορία της παρατηρείται μια πολλές φορές έντονη διαλεκτική αντίθεση μεταξύ θεσμού και χαρίσματος, με αποτέλεσμα τόσο η ρωμαιοκαθολική όσο και η προτεσταντική παράδοση, καίτοι υιοθετούν εν προκειμένω διαμετρικά αντίθετες και αλληλοαποκλειόμενες θέσεις και πρακτικές, να παρουσιάζονται ότι αρνούνται στην πράξη την άρρηκτη και λειτουργική ενότητα μεταξύ θεσμού και χαρίσματος, που χαρακτηρίζει έντονα την ορθόδοξη θεολογία και πνευματικότητα.

Πράγματι, η ρωμαιοκαθολική παράδοση, δέσμια του νομικού πνεύματος που διαποτίζει, ως γνωστόν, όλες τις πτυχές της θεολογίας της, παρουσιάζεται πολλές φορές να εξαίρει υπερβαλλόντως το θεσμό έναντι του χαρίσματος μέσα στην Εκκλησία και να αντιλαμβάνεται το χάρισμα σχεδόν κατ' αποκλειστικότητα θεσμικά, με αποτέλεσμα να φαίνεται ότι υπερτονίζει τη θεσμική διάσταση της Εκκλησίας και των εκκλησιαστικών αξιωμάτων και να υποτιμά τη χαρισματική και πνευματική τους διάσταση. Η αντίληψη της Εκκλησίας ως καθιδρύματος και γενικότερα η έμφαση που δίνεται στον ορατό χαρακτήρα της Εκκλησίας, η κληρικαλιστική αντιμετώπιση της σχέσης κλήρου και λαού, η γένεση του παπικού θεσμού και η προβολή του συγκεντρωτικού χαρακτήρα του για την εξασφάλιση της εκκλησιαστικής ενότητας έχουμε τη γνώμη ότι είναι συμπτώματα μιας παθογένειας, η οποία οφείλεται στη μονομερή έξαρση του θεσμού έναντι του χαρίσματος, που χαρακτηρίζει γενικότερα τη ρωμαιοκαθολική θεολογία και πνευματικότητα.

Εξάλλου η προτεσταντική θεολογία, δέσμια των σπιριτουαλιστικών προϋποθέσεων και αναζητήσεων της, αντιδρώντας στη ρωμαιοκαθολική αντίληψη για τη θεσμική μορφή και διάσταση της Εκκλησίας και των εκκλησιαστικών αξιωμάτων, απέρριψε ή τουλάχιστον υποτίμησε υπερβολικά τη σημασία και τη λειτουργία των εκκλησιαστικών θεσμών, προβάλλοντας κατ' εξοχήν τη λειτουργική σημασία του χαρίσματος μέσα στην Εκκλησία. Έτσι η αποκλειστική έμφαση που έδωσε στον αόρατο χαρακτήρα της Εκκλησίας, θεωρώντας την Εκκλησία κυρίως ως αόρατη κοινωνία των πιστών, η αντίληψη περί γενικής ιερωσύνης και «βασιλείου ιερατεύματος», σύμφωνα με την οποία η ιερωσύνη θεωρείται ως γενικό χάρισμα και αυτόνομη χαρισματική ιδιότητα κάθε μέλους της Εκκλησίας, καθώς και η ανεξέλεγκτη

διεκδίκηση από κάθε πιστό του χαρίσματος της διδασκαλίας του λόγου του Θεού, με τρόπο που να θυμίζει τους περιοδεύοντες χαρισματούχους της αρχαίας Εκκλησίας, αποτελούν βασικές αρχές της προτεσταντικής θεολογίας που αναπτύχθηκαν με βάση τη μονομερή προβολή του χαρίσματος έναντι του θεσμού μέσα στους κόλπους του Προτεσταντισμού.

Πρέπει ωστόσο στο σημείο αυτό να επισημάνουμε ότι παρά τις ανωτέρω ριζικές διαφορές μεταξύ ρωμαιοκαθολικής θεολογίας και Προτεσταντισμού υπάρχουν κάποιες βασικές κοινές προϋποθέσεις, που χωρίς αυτές είναι αδιανόητη τόσο η ρωμαιοκαθολική όσο και η προτεσταντική στάση έναντι του θεσμού και του χαρίσματος. Πρόκειται α) για μια κατά κάποιο τρόπο αυτονομημένη θεώρηση του θεσμού σε σχέση με το χάρισμα και β) για την αντίληψη ότι μεταξύ θεσμού και χαρίσματος υπάρχει μια σαφής ή δυσδιάκριτη διαλεκτική ένταση, με αποτέλεσμα το ένα να θεωρείται επικίνδυνο για το άλλο.

α. Η ενότητα θεσμού και χαρίσματος μέσα στην Εκκλησία

Σε αντιδιαστολή με τη ρωμαιοκαθολική παράδοση και τον Προτεσταντισμό η ορθόδοξη θεολογία και παράδοση δεν αντιλαμβάνεται το θεσμό και το χάρισμα ως αυτονομημένες ή πολύ περισσότερο ως διαλεκτικά αντιτιθέμενες εκφάνσεις της ζωής της Εκκλησίας. Θεσμός και χάρισμα μέσα στην Εκκλησία βρίσκονται γι' αυτήν σε μια άρρηκτη και λειτουργική ενότητα και σχέση μεταξύ τους. Ούτε ο θεσμός μπορεί να νοηθεί ανεξάρτητα από το χάρισμα, ούτε το χάρισμα ανεξάρτητα από το θεσμό. Με άλλα λόγια ο θεσμός είναι αδιανόητος χωρίς τον άρρηκτα και λειτουργικά συνδεδεμένο μ' αυτόν χαρισματικό χαρακτήρα του, αλλά και το χάρισμα, για να επιτελέσει και να διατηρήσει διαχρονικά το λειτουργικό ρόλο του μέσα στην Εκκλησία, που είναι από τη φύση του σωστικός και θεραπευτικός, προσλαμβάνει κατά κανόνα θεσμική υπόσταση. Κι' αυτό γιατί τόσο οι εκκλησιαστικοί θεσμοί όσο και τα χαρίσματα μέσα στην Εκκλησία αποτελούν καρπούς του Αγ. Πνεύματος, το οποίο, όπως επισημαίνεται χαρακτηριστικά σε τροπάριο του Εσπερινού της Πεντηκοστής, «όλον συγκροτεί τον θεσμόν της Εκκλησίας»¹. Με την έννοια αυτή θα μπορούσαμε να πούμε ότι το χάρισμα αποτελεί για την Ορθόδοξη Εκκλησία την ψυχή του θεσμού, όπως και ο θεσμός το σώμα του χαρίσματος.

Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι όλα τα χαρίσματα που εκδηλώνονται στην Εκκλησία έχουν ή πρέπει κατ' ανάγκην να έχουν και ιδιαίτερη θεσμική υπόσταση, πέρα από τη γενική θεσμική υπόστασή τους που

¹ Βλ. *Πεντηκοστόριον*, έκδ. Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Εν Αθήναις 1959, σ. 200.

απορρέει από το θεσμό της Εκκλησίας. «Το Πνεύμα όπου θέλει πνει»², και η ελευθερία αυτή του Αγ. Πνεύματος δεν είναι δυνατό να εγκλωβίζεται σε επιμέρους θεσμικά περιγράμματα, όταν μάλιστα η ενέργειά του εκδηλώνεται ποικιλοτρόπως μέσα στην Εκκλησία, καθώς διαιρεί τα χαρίσματα «ιδία εκάστω καθώς βούλεται»³. Άλλωστε τα ποικίλα χαρίσματα του Αγ. Πνεύματος είναι αυτά, με τα οποία συγκροτείται ολόκληρος ο «θεσμός της Εκκλησίας». Με άλλα λόγια όλα τα χαρίσματα που εκδηλώνονται μέσα στην Εκκλησία αποτελούν σε τελευταία ανάλυση εκφάνσεις του συγκροτούμενου από το Αγ. Πνεύμα «θεσμού της Εκκλησίας».

Είναι χαρακτηριστικό ότι ο απόστολος Παύλος μεταξύ των ποικίλων χαρισμάτων του Αγ. Πνεύματος που αναφέρει στην *Α΄ Προς Κορινθίους επιστολή* του απαριθμεί και χαρίσματα, όπως τα χαρίσματα του λόγου της σοφίας, του λόγου της γνώσεως, της πίστεως, των ιαμάτων, των ενεργημάτων «δυνάμεων», της προφητείας, της διακρίσεως των πνευμάτων, της πρόνοιας υπέρ των πτωχών («αντιλήψεις»), της γλωσσολαλίας και της ερμηνείας των γλωσσών⁴, τα οποία δεν είχαν ούτε προσέλαβαν ποτέ ιδιαίτερη θεσμική υπόσταση μέσα στην Εκκλησία. Εντούτοις δεν νοούνταν ποτέ ανεξάρτητα από το θεσμό της Εκκλησίας.

Επίσης το χάρισμα της θεοπτίας, της θέας του ακτίστου θείου φωτός, έμεινε καθ' όλη την ιστορική πορεία της Εκκλησίας και ιδιαίτερα κατά τους υστεροβυζαντινούς χρόνους μακριά από οποιεσδήποτε επιμέρους θεσμικές προϋποθέσεις ή θεσμικά περιγράμματα. Πολύ αποκαλυπτικά για την ελευθερία αυτού του χαρίσματος και την ανεξαρτησία του από κάποιες ιδιαίτερες θεσμικές προϋποθέσεις είναι τα όσα αναφέρει εν προκειμένω ο άγ. Συμεών ο Νέος Θεολόγος. Είχε κατεβεί, όπως φαίνεται, με τον πνευματικό του πατέρα, το Συμεών τον Ευλαβή, στην Κωνσταντινούπολη, όπου καίτοι ήταν κατάκοπος και είχε πεινάσει πολύ, αρνούνταν να φάει, γιατί πίστευε ότι τηρώντας αυστηρή νηστεία και κοπιάζοντας σωματικά θα μπορούσε να γίνει και ο ίδιος μέτοχος των θείων ελλάμψεων. Όταν ο Συμεών ο Ευλαβής, που ήταν κοσμημένος με το διορατικό χάρισμα, αντιλήφθηκε την αιτία της στάσης αυτής του νεαρού Συμεών, αφού επί τέλους τον έπεισε να φάνε μαζί, και μάλιστα περισσότερο από όσο έπρεπε, του λέει με σοφία βγαλμένη, μέσα από την πνευματική εμπειρία του: «Γίνωσκε, τέκνον, ότι ούτε νηστεία, ούτε αγρυπνία, ούτε κόπω σωματικό, ούτε ετέρω τινί των δεξιών πράξεων χαίρει ο Θεός και εμφανίζεται, ει μη ταπεινή τε και μόνη

² Βλ. *Ιω.* 3, 8.

³ Βλ. *1 Κορ.* 12, 11

⁴ Βλ. *1 Κορ.* 12, 4-11· 28. Για τα χαρίσματα αυτά του Αγίου Πνεύματος στην αρχαία Εκκλησία βλ. *Ιω. Δ. Καραβιδόπουλου*, «Χαρίσματα του Αγίου Πνεύματος και αξιώματα της Εκκλησίας», στο *Μελέτες ερμηνείας και θεολογίας της Καινής Διαθήκης*, Θεσσαλονίκη 1990, σ. 153 κ.ε.

απεριέργω και αγαθή ψυχή και καρδιά»⁵. Και πράγματι, παραιτούμενος από τον αρχικό λογισμό του και κάνοντας υπακοή στο γέροντα του ο νεαρός Συμεών, όταν, πριν πέσει να κοιμηθεί, άρχισε να προσεύχεται αμέριμνος, δέχθηκε ξαφνικά την εμπειρία του θείου φωτός, την οποία τόσο πολύ επιθυμούσε να αποκτήσει μέσω της νηστείας, της αγρυπνίας και της παντοειδούς σωματικής άσκησης⁶.

Ωστόσο, καίτοι τα χαρίσματα αυτά, στα οποία αναφερθήκαμε, δεν έχουν ούτε προσέλαβαν ποτέ ιδιαίτερη θεσμική υπόσταση μέσα στην Εκκλησία, επειδή όμως αποτελούν, όπως τονίσαμε, εκφάνσεις του συγκροτούμενου από το Άγ. Πνεύμα θεσμού της Εκκλησίας, ποτέ δεν νοούνται αποκομμένα και ανεξάρτητα, αλλά πάντοτε άρρηκτα και λειτουργικά συνδεδεμένα με το θεσμό της Εκκλησίας. Με την έννοια αυτή, όπως αντιλαμβανόμαστε, η ενότητα θεσμού και χαρίσματος χαρακτηρίζει γενικότερα όλες τις θεσμικές και χαρισματικές εκφάνσεις της ζωής της Εκκλησίας.

Κατά την ιστορική διαδρομή της Εκκλησίας αποδείχθηκε περίτρανα ότι το ένα δεν μπορεί ούτε να επιβιώσει ούτε να νοηθεί χωρίς το άλλο. Ο Μοναχισμός επί παραδείγματι που εμφανίστηκε αρχικά ως χαρισματικό φαινόμενο μέσα στην Εκκλησία επιβίωσε και εξακολουθεί να διατηρεί το χαρισματικό χαρακτήρα του, αφού προηγουμένως προσέλαβε θεσμική υπόσταση από την ίδια την Εκκλησία, ενώ άλλα χαρισματικά φαινόμενα της αρχαίας Εκκλησίας, καίτοι εμφανίστηκαν και λειτούργησαν στην αρχή με μια κάπως συγκεκριμένη θεσμική μορφή, όπως τα εκκλησιαστικά λειτουργήματα των αποστόλων, των προφητών, των διδασκάλων, δηλ. των χαρισματούχων, που ασκούσαν το έργο τους περιοδεύοντας στις χριστιανικές κοινότητες, χωρίς μάλιστα να έχουν ειδική προς τούτο χειροτονία, ή ακόμη τα φαινόμενα της γλωσσολαλίας και της ερμηνείας των γλωσσών, που αναφέρει, όπως είδαμε, ο απόστολος Παύλος στην *Α' Προς Κορινθίους επιστολή* του⁷, στη συνέχεια εξέλιπαν, γιατί η Εκκλησία αντιμετωπίζοντας νέες ιστορικές συνθήκες και προκλήσεις απέφυγε να επιμείνει στην ιδιαίτερη θεσμική κατοχύρωση τους. Είναι γνωστή επίσης από την εκκλησιαστική ιστορία η αντίδραση της Εκκλησίας κατά των Μοντανιστών, των Νοβατιανών, των Δονατιστών και των Μεσσαλιανών, που απέρριπταν τους εκκλησιαστικούς θεσμούς εν ονόματι μιας χριστιανικής ζωής με έντονο χαρισματικό χαρακτήρα. Πλείστα όσα παραδείγματα θα μπορούσε να αναφέρει κανείς

⁵ Βλ. Συμεών Νέου Θεολόγου, *Κατήχησις 16, Περί των ενεργειών του Πνεύματος του Αγίου. Και τίς η θεωρία των μυστηρίων αυτού. Και όπως τοις καθαροίς την καρδίαν αποκαλύπτονται. Και διήγησις εκ προοιμίων επωφελής περί τινος, υποτακτικού, λαβόντος Πνεύμα Άγιον ταις ευχαίς του πνευματικού αυτού πατρός*, στη σειρά Sources chretiennes, No 104 (Syméon le nouveau theologien, Cathéchèses 6-22, tome II), Paris 1964, σ. 242.

⁶ Βλ. όπ. παρ., σ. 244 κ.ε.

⁷ Βλ. *1 Κορ.* 12, 28-31.

πού δείχνουν την άρρηκτη και λειτουργική ενότητα μεταξύ θεσμού και χαρίσματος κατά την ορθόδοξη παράδοση.

Στην πατερική παράδοση η έννοια του θεσμού με τη χαρισματική του διάσταση αποδίδεται κυρίως και κατ' εξοχήν στην ίδια την Εκκλησία. Ήδη στο ανωτέρω μνημονευθέν τροπάριο του Εσπερινού της Πεντηκοστής η Εκκλησία χαρακτηρίζεται ως «θεσμός», αλλά είναι θεσμός κατ' εξοχήν χαρισματικός, αφού, όπως επισημαίνεται, συγκροτείται ολόκληρη από το Άγιο Πνεύμα. Με τον τρόπο αυτό διακηρύσσεται στην ορθόδοξη λατρεία πολύ εύστοχα και λακωνικά η ενότητα θεσμού και χαρίσματος όσον αφορά την ίδια την Εκκλησία. Και βέβαια, όταν η Εκκλησία είναι και νοείται στο σύνολό της ως θεσμός χαρισματικός, θεωρούνται αυτόχρονα ως χαρισματικοί και όλοι οι θεσμοί που συνιστούν καρπούς ή επιμέρους εκφάνσεις της εκκλησιαστικής ζωής. Με την έννοια αυτή θεσμοί χαρακτηρίζονται από τους Πατέρες, εκτός από την Εκκλησία, τα δόγματα και οι κανόνες των οικουμενικών συνόδων, η εκκλησιαστική διδασκαλία γενικά, αλλά και αυτή η παράδοση της Εκκλησίας⁸. Ο Μέγας Βασίλειος επισημαίνοντας το χαρισματικό και αγιοπνευματικό χαρακτήρα των εκκλησιαστικών θεσμών τονίζει ότι όλοι οι επιμέρους θεσμοί της Εκκλησίας θεσμοθετήθηκαν και παραδόθηκαν στην Εκκλησία από άγιους άνδρες, τους αποστόλους και τους Πατέρες⁹. γι' αυτό και σε έργο, που, αν και νόθο, απηχεί τη διδασκαλία του, οι εκκλησιαστικοί θεσμοί χαρακτηρίζονται ως «θεσμοί του Αγίου Πνεύματος»¹⁰.

Αλλά και οι επιμέρους λειτουργικές εκφάνσεις της ζωής της Εκκλησίας, όπως τα Μυστήρια, τα εκκλησιαστικά λειτουργήματα και οι οικουμενικές ή τοπικές σύνοδοι, χαρακτηρίζονται από την ίδια άρρηκτη και οργανική ενότητα μεταξύ θεσμού και χαρίσματος. Τα Μυστήρια λ.χ., στα οποία «σημαίνεται» η Εκκλησία κατά το Νικόλαο Καβάσιλα¹¹, αποτελούν ουσιώδεις εκκλησιαστικούς θεσμούς που καθιερώθηκαν από τον ίδιο το Χριστό και τους αποστόλους και είναι αδιανόητοι χωρίς το χαρισματικό χαρακτήρα τους. Δεν υπάρχει μυστήριο ή μυστηριακή

⁸ Βλ. ενδεικτικά Ευσεβίου Καισαρείας, *Εις τον βίον Κωνσταντίνου του Βασιλέως* 1, 51, PG 20, 965 B· 4, 52, PG 20, 1201 BC· *Κατά Μαρκέλλου του της Αγκυρας επισκόπου* 1, 1, PG 24, 720 A. Μ. Αθανασίου, *Απολογητικός κατά Αρειανών* 11, PG 25, 268 D· 55, PG 25, 348 D· *Περί των γενομένων εν τη Αριμίνω της Ιταλίας και εν Σελευκεία της Ισαυρίας συνόδων* 10, PG 26, 697 B. Μ. Βασιλείου, *Περί του Αγίου Πνεύματος* 27, 66, PG 32, 188A· 192 C· *Επιστολή* 92, *Προς Ιταλούς και Γάλλους*, 2, PG 32, 480 B· *Επιστολή* 126, *Αταρβίω*, PG 32, 552 B· *Επιστολή* 128, *Ευσεβίω, επισκόπω Σαμοσάτων*, 3, PG 32, 557 A· *Επιστολή* 160, *Διοδώρω*, 2, PG 32, 624 B· *Επιστολή* 169, *Γρηγορίω*, PG 32, 644 C. Ιωάννου Χρυσοστόμου, *Ιννοκεντίω επισκόπω Ρώμης* 1, 1, PG 52, 530· 2, PG 52, 532· 2, PG 52, 536· *Τοις εγκεκλησμένοις επισκόποις, πρεσβυτέροις και διακόνοις εν δεσμοτηρίω δι' ευσέβειαν*, PG 52, 541*· *Ομιλία* 14, *Εις την προς Κορινθίους πρώτην Επιστολήν*, 1, PG 61, 115. Ιωάννου Δαμασκηνού, *Περί αιρέσεων* 100, PG 94, 761 B· *Προς τους διαβάλλοντας τας αγίας εικόνας* 2, 16, PG 94, 1301 C.

⁹ Βλ. Μ. Βασιλείου, *Περί του Αγίου Πνεύματος* 27, 66, PG 32, 188 A· *Επιστολή* 160, *Διοδώρω*, 2, PG 32, 624 B.

¹⁰ Βλ. *Ασκητικά Διατάξεις προς τους εν κοινοβίω και κατά μονάς μονάζοντας* 34, 1, PG 31, 1425 C.

¹¹ Βλ. Νικολάου Καβάσιλα, *Ερμηνεία της θείας λειτουργίας*, PG 150, 452 C.

τελετή μέσα στην Ορθόδοξη Εκκλησία που να μη συντελείται με την επίκληση του Αγ. Πνεύματος ή της Αγ. Τριάδος. Τα Μυστήρια, και ιδιαίτερα το Βάπτισμα, το Χρίσμα και η Θεία Ευχαριστία, αποτελούν κατά το Νικόλαο Καβάσιλα «θυρίδες», μέσα από τις οποίες εισέρχεται στο σκοτεινό τούτο κόσμο ο ήλιος της δικαιοσύνης, που απεργάζεται το θάνατο της αμαρτίας και την υπερκόσμια ανάσταση και αθάνατη ζωή των μελών της Εκκλησίας. «Και τοίνυν», σημειώνει, «δια των μυστηρίων τούτων των ιερών ώσπερ δια θυρίδων εις τον σκοτεινόν τούτον κόσμον ο ήλιος εισέρχεται της δικαιοσύνης, και θανατοί μεν την σύστοιχον τω κόσμω τούτω ζωήν, ανίστησι δε την υπερκόσμιον, και νικά τον κόσμον το φως του κόσμου, όπερ αινίττεται λέγων, ‘εγώ νενίκηκα τον κόσμον’, εν θνητώ και ρέοντι σώματι την εστώσαν και αθάνατον εισάγων ζωήν. Καθάπερ γαρ εν οικία της ακτίνος εισελθούσης ο λύχνος ουκέτι τας όψεις των ορώντων εις εαυτόν επιστρέφει, αλλ’ η της ακτίνος λαμπρότης υπερνικώσα κατέχει, τον ίσον τρόπον και εν τώδε τω βίω δια των μυστηρίων η της μελλούσης ζωής λαμπρότης εισερχόμενη και ταις ψυχαίς ενοικούσα νικά την εν τη σαρκί ζωήν και το κάλλος του κόσμου τούτου, και την λαμπρότητα αποκρύπτει, και αυτή εστίν η εν πνεύματι ζωή, ης επιθυμία πάσα σαρκός ηττάται, κατά τον Παύλου λόγον ‘Πνεύματι περιπατείτε και επιθυμίαν σαρκός ου μη τελέσητε’»¹².

Τα εκκλησιαστικά επίσης λειτουργήματα αποτελούν θεσμούς, οι οποίοι προέκυψαν και καθιερώθηκαν στην Εκκλησία με την ενέργεια του Αγ. Πνεύματος. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο απόστολος Παύλος, αναφερόμενος στα ποικίλα εκκλησιαστικά λειτουργήματα, από τα οποία, όπως είπαμε, ορισμένα εξέλιπαν λόγω των νέων ιστορικών συνθηκών που αντιμετώπισε η Εκκλησία, τα θεωρεί ως χαρίσματα του Αγ. Πνεύματος και θεσμούς που έθεσε στην Εκκλησία ο ίδιος ο εν Τριάδι Θεός για την οικοδομή και σωτηρία του εκκλησιαστικού σώματος: «Διαιρέσεις δε χαρισμάτων εισίν, το δε αυτό Πνεύμα· και διαιρέσεις διακονιών εισίν, και ο αυτός Κύριος· και διαιρέσεις ενεργημάτων εισίν, ο δε αυτός Θεός ο ενεργών τα πάντα εν πάσιν. Εκάστω δε δίδοται η φανέρωσις του Πνεύματος προς το συμφέρον... Και ους μεν έθετο ο Θεός εν τη Εκκλησία πρώτον αποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους, έπειτα δυνάμεις, έπειτα χαρίσματα ιαμάτων, αντιλήψεις, κυβερνήσεις, γένη γλωσσών»¹³. Ιδιαίτερη σημασία έχει εν προκειμένω το ρήμα («έθετο») που χρησιμοποιεί ο απόστολος Παύλος, με το οποίο υπογραμμίζεται ο γενικός θεσμικός χαρακτήρας των ανωτέρω εκκλησιαστικών λειτουργημάτων - ας σημειώσουμε εδώ ότι το ουσιαστικό «θεσμός» παράγεται ετυμολογικά από το ρήμα «τίθημι» -

¹² Βλ. *Περί της εν Χριστώ ζωής*, PG 150, 504 BC.

¹³ Βλ. *Ι. Κορ.* 12, 4-7 και 28. Πρβλ. *Εφεσ.* 4, 11-12. Βλ. και Ιω. Δ. Καραβιδόπουλου, όπ. παρ., σ. 158 εξ. Του ίδιου, *Αποστόλου Παύλου επιστολές προς Εφεσίους, Φιλιπησίους, Κολοσσαείς, Φιλήμονα*, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 162 κ.ε.

καθώς και το υποκείμενο του ρήματος («ο Θεός»), με το οποίο υπογραμμίζεται ο χαρισματικός χαρακτήρας τους¹⁴.

Αλλά και μετά την έκλειψη των ανωτέρω εκκλησιαστικών λειτουργημάτων τα επικρατήσαντα μόνιμα εκκλησιαστικά λειτουργήματα, του επισκόπου, του πρεσβυτέρου και του διακόνου, αποτελούν θεσμούς με κατ' εξοχήν χαρισματικό χαρακτήρα. Ο επισκοπικός θεσμός επί παραδείγματι δεν αποτελεί καρπό μιας καθαρά ανθρώπινης προσπάθειας για τη συγκρότηση της τοπικής Εκκλησίας σ' ένα ορατό σώμα, αλλά καρπό της δράσεως, του Αγ. Πνεύματος μέσα στην Εκκλησία. Όπως πολύ χαρακτηριστικά τόνισε ο απόστολος Παύλος στους πρεσβυτέρους της Εκκλησίας της Εφέσου στο λόγο του στη Μίλητο, «το Πνεύμα το Άγιον έθετο επισκόπους ποιμαίνειν την Εκκλησίαν του Θεού»¹⁵. Εντύπωση προξενεί και πάλι η χρήση από τον απόστολο Παύλο του ρήματος («έθετο») και του υποκειμένου («το Πνεύμα το Άγιον»), με τα οποία υπογραμμίζεται ταυτόχρονα ο θεσμικός και ο χαρισματικός χαρακτήρας του επισκοπικού αξιώματος. Ανάλογα θα μπορούσε να πει κανείς και για το θεσμικό και χαρισματικό χαρακτήρα και των άλλων δύο εκκλησιαστικών λειτουργημάτων, του πρεσβυτέρου και του διακόνου. Τόσο οι πρεσβύτεροι όσο και οι διάκονοι, όπως μαρτυρείται ήδη στις Πράξεις των Αποστόλων, πέραν του ότι διακρίνονταν για την πίστη και την αγιοπνευματική ζωή τους, προχειρίζονταν στο αξίωμά τους, αφού προηγουμένως οι απόστολοι προσεύχονταν και κατόπιν προέβαιναν στη χειροτονία, παραδίδοντάς τους στη διακονία της Εκκλησίας¹⁶. Βέβαια οι αναφερόμενοι στις *Πράξεις των Αποστόλων* «πρεσβύτεροι» συχνά αποκαλούνται και «επίσκοποι», και είναι γνωστό ότι τα ονόματα «πρεσβύτεροι» - «επίσκοποι» εναλλάσσονταν ως ταυτόσημα κατά την αποστολική εποχή¹⁷. Εξάλλου κατά το 16ο Κανόνα της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου (691/692), ο οποίος επικαλείται τη γνώμη του αγ. Ιωάννου του Χρυσοστόμου, οι αναφερόμενοι στις *Πράξεις των Αποστόλων* επτά διάκονοι των τραπεζών δεν είχαν το έργο των μεταγενέστερων γνωστών διακόνων των μυστηρίων. Την άποψη αυτή μάλιστα ασπάζονται και νεότεροι ερευνητές, οι οποίοι θεωρούν τους επτά κυρίως ως χαρισματούχους που ανέλαβαν ως πρόσκαιρο εκκλησιαστικό λειτουργήμα τη διακονία των τραπεζών, αφήνοντας απερίσπαστους τους αποστόλους στην προσευχή και στη διακονία του λόγου¹⁸. Ανεξάρτητα όμως από το γεγονός ότι οι αναφερόμενοι πρεσβύτεροι και διάκονοι δεν

¹⁴ Ειδικότερα για τη σχέση χάριματος και αξιώματος (λειτουργήματος) στην αρχαία Εκκλησία βλ. Ιω. Δ. Καραβιδόπουλου, «Χαρίσματα του Αγίου Πνεύματος και αξιώματα της Εκκλησίας», όπ. παρ., σ. 164 κ.ε.

¹⁵ Βλ. *Πράξ.* 20, 28.

¹⁶ Βλ. π.χ. *Πράξ.* 6, 3-6 και 14, 23.

¹⁷ Βλ. σχετικά Β. Κ. Στεφανίδου, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, Αθήναι ³1970, σ. 45 εξ.

¹⁸ Βλ. όπ. παρ., σ. 43 εξ.

επιτελούσαν κατά την αποστολική εποχή το ειδικό εκκλησιαστικό λειτούργημα, όπως αυτό αναπτύχθηκε και διαμορφώθηκε μέσα στην Εκκλησία ήδη κατά τη μεταποστολική εποχή, μπορούμε να υποστηρίξουμε βάσιμα ότι η θεσμική και χαρισματική αρχή και βάση αυτών των λειτουργημάτων μαρτυρείται ήδη στις *Πράξεις των Αποστόλων*¹⁹. Μάλιστα περί το τέλος της αποστολικής εποχής σε κείμενα ήδη της Καινής Διαθήκης μαρτυρείται σαφώς ο θεσμικός και χαρισματικός χαρακτήρας των τριών αυτών μόνιμων εκκλησιαστικών λειτουργημάτων²⁰. Ιδιαίτερα όμως από την αρχή της μεταποστολικής εποχής τα τρία αυτά μόνιμα εκκλησιαστικά λειτουργήματα συνδέθηκαν τόσο στενά με το θεσμό της Εκκλησίας, ώστε κατά τον άγ. Ιγνάτιο το Θεοφόρο «χωρίς τούτων Εκκλησία ου καλείται»²¹.

Αλλά και ο συνοδικός θεσμός μέσα στην Εκκλησία έχει επίσης χαρισματικό χαρακτήρα. Οι σύνοδοι, είτε τοπικές, είτε οικουμενικές, δεν νοούνται ως συλλογικά όργανα για την έκφραση αυθαίρετων προσωπικών γνώμων μέσα στην Εκκλησία, αλλά ως χαρισματικές συνάξεις για την έκφραση εκκλησιαστικών αποφάσεων που λαμβάνονται με την καθοδήγηση και επιστασία του Αγ. Πνεύματος. Έτσι οι σύνοδοι, καίτοι αποτελούν έναν από τους θεμελιώδεις εκκλησιαστικούς θεσμούς, συνιστούν ουσιαστικά χαρισματικές εκφάνσεις και εικόνες της ίδιας της Εκκλησίας που εκφράζουν τη θεανθρώπινη φύση της. Πολύ ενδιαφέρουσα είναι εν προκειμένω η άποψη του ρωμαιοκαθολικού καθηγητή Hans Küng, ο οποίος πρότεινε να θεωρείται η Εκκλησία καθ' εαυτήν ως «Σύνοδος», ως συνέλευση και σύναξη, που συνεκλήθη από τον ίδιο τον Θεό (aus göttlicher Berufung), ενώ οι ιστορικές σύνοδοι, είτε οικουμενικές είτε γενικές, ως σύνοδοι που οφείλονται στην ανθρώπινη πρωτοβουλία (aus menschlicher Berufung) και ως «εκπροσώπηση» (Repräsentation) της Εκκλησίας²². Αυτό σημαίνει ότι οι συνοδικές αποφάσεις περιβάλλονται με εκκλησιαστικό κύρος και έχουν θεσμική και χαρισματική υπόσταση, μόνον όταν, όπως παρατηρεί ο πατήρ Γεώργιος Florovsky, οι σύνοδοι αποτελούν πραγματική εικόνα και φανέρωση της ίδιας της Εκκλησίας²³. Δεν είναι καθόλου τυχαίο το γεγονός ότι η αποστολική φράση «έδοξε ... τω Αγίω Πνεύματι και ημίν»²⁴, που υπογραμμίζει λακωνικά αλλά και με ακρίβεια το θεανθρώπινο και

¹⁹ Βλ. όπ. παρ., σ. 44 κ.ε.

²⁰ Βλ. π.χ. *1 Τιμ.* 3, 2· 5, 1· *19· Τίτ.* 1, 5· 7· *1ακ.* 5, 14· *1 Πέτρ.* 5, 1· *Αποκ.* 4, 4· 10· 5, 8· 14· 11, 16.

²¹ Βλ. *Προς Τραλλιανούς* 3, 1, PG 5, 677 A.

²² Βλ. Hans Küng, *Strukturen der Kirche*, Freiburg im Br. ²1963, σ. 19-35. Του ίδιου, *Kirche im Konzil*, Freiburg im Br. ²1964, σ. 15 εξ.· 45-52. «Das ökumenische Konzil aus menschlicher Berufung ist nur Repräsentation des ökumenischen Konzils aus göttlicher Berufung. Das ökumenische Konzil aus menschlicher Berufung ist nicht einfach die Kirche, sondern nur Repräsentation, Darstellung und Vergegenwärtigung der Kirche» (όπ. παρ., σ. 48).

²³ Βλ. Γεωργίου Φλωρόφσκυ, *Αγία Γραφή, Εκκλησία, Παράδοσις*, μετάφρ. Δ. Τσάμη, έκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 133.

²⁴ *Πράξ.* 15, 28.

χαρισματικό χαρακτήρα των οικουμενικών συνόδων, καθώς και των αναγνωρισμένων από την Εκκλησία τοπικών, εκφράζει ταυτόχρονα και το θεανθρώπινο και χαρισματικό χαρακτήρα του «θεσμού της Εκκλησίας».

Με την έννοια αυτή η ενότητα θεσμού και χαρίσματος που είναι διάχυτη μέσα στην ορθόδοξη παράδοση θεμελιώνεται πάνω στη θεανθρώπινη φύση της Εκκλησίας, απορρέει απ' αυτήν και την εκφράζει, μαρτυρώντας με τον τρόπο αυτό ότι έχει και η ίδια θεανθρώπινο χαρακτήρα. Και αν ο θεσμός εκφράζει κατά κάποιο τρόπο την ανθρώπινη φύση και διάσταση της Εκκλησίας, το χάρισμα εκφράζει οπωσδήποτε τη θεία φύση και διάσταση της. Μάλιστα ο ανωτέρω χαρισματικός χαρακτήρας των εκκλησιαστικών θεσμών και ο θεσμικός χαρακτήρας των χαρισμάτων μέσα στην Εκκλησία αποδεικνύει περίτρανα ότι θεσμός και χάρισμα περιχωρούνται κατά κάποιο τρόπο μεταξύ τους κατά το πρότυπο της περιχώρησης μεταξύ των δύο φύσεων του Χριστού. Παρά την υπάρχουσα σαφή διάκριση μεταξύ τους, χαρακτηρίζονται από μια αδιαίρετη και αχώριστη ενότητα, η οποία, ως θεμελιώδης εκκλησιολογική συνέπεια του ορθόδοξου χριστολογικού δόγματος, σφραγίζει μέσα στην ορθόδοξη παράδοση κάθε θεανθρώπινη έκφανση της ζωής της Εκκλησίας. Οιαδήποτε νεστοριανική διάσπαση αυτής της ενότητας με την αυτονόμηση και προβολή του θεσμού έναντι του χαρίσματος ή μονοφυσιτική έξαρση του χαρίσματος έναντι του θεσμού, με συνέπεια τη διαλεκτική ένταση μεταξύ τους, σημαίνει αυτόχρονα διάσπαση και καταστροφή του θεανθρώπινου χαρακτήρα της Εκκλησίας. Γι' αυτό η ορθόδοξη παράδοση διατήρησε με πραγματική θρησκευτική ευλάβεια αυτή την ασύγχυτη και αδιαίρετη ενότητα μεταξύ θεσμού και χαρίσματος, έχοντας τη συνείδηση ότι έτσι διατηρεί αλώβητο το θεανθρώπινο χαρακτήρα της Εκκλησίας, που είναι ακατανόητος, όπως αντιλαμβανόμαστε, χωρίς τη χριστολογική θεώρησή του με βάση το δόγμα της Χαλκηδόνας.

β. Η σημασία της ενότητας θεσμού και χαρίσματος για την ενότητα της Εκκλησίας

Η άμεση και κύρια συνέπεια που παρουσιάζει η ενότητα θεσμού και χαρίσματος μέσα στην Εκκλησία είναι η οικοδόμηση και διασφάλιση της ενότητας της ίδιας της Εκκλησίας. Άλλωστε το Άγ. Πνεύμα, συγκροτώντας το θεσμό της Εκκλησίας με την ποικιλία των χαρισμάτων του και συμβάλλοντας στη θεσμική της οργάνωση, οικοδομεί και διασφαλίζει ουσιαστικά, την ενότητά της. Έτσι η ενότητα αυτή είναι άρρηκτα και λειτουργικά συνδεδεμένη αφενός με την ποικιλία των χαρισμάτων του Αγ. Πνεύματος και αφετέρου με τη θεσμική οργάνωση της Εκκλησίας. Με την έννοια αυτή η ενότητα της Εκκλησίας

παρουσιάζει δύο όψεις, οι οποίες αντικατοπτρίζουν πλήρως την ενότητα μεταξύ θεσμού και χαρίσματος: αφενός μεν είναι χαρισματικά δεδομένη ως καρπός της χαρισματικής παρουσίας του Αγ. Πνεύματος μέσα στην Εκκλησία, αφετέρου όμως είναι και το διαρκώς ζητούμενο, το οποίο στοχεύει να διασφαλίσει η όλη θεσμική οργάνωση της Εκκλησίας σε συνάρτηση βέβαια με τη χαρισματική λειτουργία των μελών της.

Την αλήθεια αυτή εικονίζει με πολύ εύστοχο και γλαφυρό τρόπο ο απόστολος Παύλος θεωρώντας την Εκκλησία ως χαρισματικό σώμα, ως «σώμα Χριστού»²⁵, αποτελούμενο από μέλη που κοσμούνται από τα ποικίλα χαρίσματα του Αγ. Πνεύματος, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγει μάλιστα και τα διάφορα εκκλησιαστικά λειτουργήματα. Γι' αυτό και η ενότητα που έχει η Εκκλησία ως χαρισματικό σώμα είναι κατά τον απόστολο Παύλο χαρισματική και λειτουργική. Η ποικιλία των χαρισμάτων, με τα οποία κοσμούνται τα μέλη αυτού του σώματος, όχι μόνο δεν αποτελεί αιτία διάσπασης, αλλά συνιστά βασική και αναγκαία προϋπόθεση για την επίτευξη λειτουργικής κοινωνίας και σχέσης των μελών μεταξύ τους, με στόχο την οικοδόμηση και διασφάλιση της χαρισματικής ενότητας αυτού του σώματος. Κανένα από τα μέλη του χαρισματικού αυτού σώματος δεν λειτουργεί αυτόνομα και ανεξάρτητα από τα άλλα ούτε - πολύ περισσότερο - θεωρείται περιττό ή άχρηστο, αλλά όλα ανεξαιρέτως και με τη δική του το καθένα προσωπική ιδιαιτερότητα, ως φορείς των χαρισμάτων του Αγ. Πνεύματος, επιτελούν ένα ιδιαίτερο λειτουργικό ρόλο για την οικοδόμηση και διασφάλιση της εκκλησιαστικής ενότητας²⁶. Έτσι συγκροτείται ο «θεσμός της Εκκλησίας». Γι' αυτό, όταν στην Εκκλησία εμφανίζονται χαρισματούχοι, οι οποίοι με την ατομοκρατική συμπεριφορά τους δεν συμβάλλουν στην ενότητα της Εκκλησίας, τα χαρίσματα τους ή ατονούν και εξαφανίζονται ή καθυποτάσσονται στην «τάξη» της Εκκλησίας προς εξυπηρέτηση της εκκλησιαστικής ενότητας. Κλασσικό παράδειγμα είναι τόσο η στάση του αποστόλου Παύλου έναντι του χαρίσματος της γλωσσολαλίας - που ήταν, ως γνωστό, ευρύτατα διαδεδομένο στην Εκκλησία της Κορίνθου²⁷-, με καθοριστικές μάλιστα συνέπειες για τη μεταγενέστερη τύχη του χαρίσματος αυτού μέσα στην Εκκλησία, όσο και ή στάση της Δ' Οικουμενικής Συνόδου, η οποία, αντιμετωπίζοντας την αυθαίρετη συμπεριφορά ορισμένων μοναχών, που με τις ενέργειές τους διατάρασσαν τις κατά τόπους Εκκλησίες και δημιουργούσαν προβλήματα στον κόσμο, όρισε με τον 4^ο Κανόνα της, οι κατά τόπους μοναχοί να υποτάσσονται στον επίσκοπο της επαρχίας όπου μονάζουν και να μην αναμειγνύονται σε

²⁵ Βλ. *1 Κορ.* 12, 27· *Εφεσ.* 1, 23· 4, 12· 5, 30· *Κολ.* 1, 24.

²⁶ Βλ. και Ν. Α. Ματσούκα, *Δογματική και Συμβολική Θεολογία Β' (Εκθεση της ορθόδοξης πίστης)*, έκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1985, σ. 414 κ.ε. Γ. Ι. Μαντζαρίδη, *Κοινωνιολογία του Χριστιανισμού*, Θεσσαλονίκη ²1981, σ. 48.

²⁷ Βλ. *1 Κορ.* 14, 1-40. Βλ. και Ιω. Ζηζιούλα, *Η ενότης της Εκκλησίας εν τη θεία Ευχαριστία και το επισκόπω κατά τους τρεις πρώτους αιώνες*, Αθήναι 1965, σ. 52.

εκκλησιαστικές ή κοσμικές υποθέσεις χωρίς την άδεια του οικείου επισκόπου²⁸.

Εκτός όμως από τα μέλη καθεαυτά και οι επιμέρους θεσμικές και χαρισματικές εκφάνσεις αυτού του σώματος, στις οποίες, καίτοι κατά διαφορετικό τρόπο, συμμετέχουν λειτουργικά τα μέλη του, όπως είναι τα Μυστήρια, τα εκκλησιαστικά λειτουργήματα, οι οικουμενικές και τοπικές σύνοδοι, και αυτές είναι ταγμένες στην υπηρεσία της χαρισματικής και λειτουργικής ενότητάς του.

Η ένταξη στο χαρισματικό σώμα της Εκκλησίας π.χ. είναι αδιανόητη χωρίς το μυστήριο του Βαπτίσματος. Με το Βάπτισμα εντασσόμενοι στο χαρισματικό αυτό σώμα γινόμαστε μέτοχοι και φορείς των ποικίλων χαρισμάτων του Αγ. Πνεύματος και ενεργά μέλη αυτού του σώματος, συμβάλλοντας έτσι λειτουργικά στην οικοδόμηση της χαρισματικής ενότητάς του. Όπως πολύ χαρακτηριστικά τονίζει ο απόστολος Παύλος στην *Α΄ Προς Κορινθίους επιστολή* του, στη συνάφεια μάλιστα που γίνεται εκτενής λόγος για την ενότητα του χαρισματικού σώματος της Εκκλησίας, «και γαρ εν ενί Πνεύματι ημεείς πάντες, εις εν σώμα εβαπτίσθημεν, ... και πάντες εν Πνεύμα εποτίσθημεν. Και γαρ το σώμα ουκ έστιν εν μέλος αλλά πολλά»²⁹.

Εξάλλου το μυστήριο της Θ. Ευχαριστίας, το οποίο αποτελεί τον πυρήνα και το κέντρο της εκκλησιαστικής ζωής, έχει ως κύριο λειτουργικό ρόλο του τη θεμελίωση και διασφάλιση της ενότητας του σώματος της Εκκλησίας. Αν με το Βάπτισμα γίνεται η αρχή της ενσωμάτωσής μας στο χαρισματικό σώμα της Εκκλησίας, με το μυστήριο της Θ. Ευχαριστίας η ενσωμάτωση αυτή συντηρείται και αναπτύσσεται, ώστε οι πολλοί να γινόμαστε διαρκώς ένα σώμα, εμψυχωμένο από τη χαρισματική παρουσία του Αγ. Πνεύματος, Έτσι η Θ. Ευχαριστία αποτελεί τη βάση, πάνω στην οποία στηρίζεται τόσο η ενότητα όσο και η εν γένει χαρισματική ζωή της Εκκλησίας. «Κρίνατε υμείς, ό φημι», γράφει ο απόστολος Παύλος στους Κορινθίους, «Το ποτήριον της ευλογίας ο ευλογούμεν, ουχί κοινωνία εστίν του αίματος του Χριστού; Τον άρτον ον κλώμεν, ουχί κοινωνία του σώματος του Χριστού εστί; ότι εις άρτος, εν σώμα οι πολλοί εσμεν· οι γαρ πάντες εκ του ενός άρτου μετέχομεν»³⁰. Τόσο καθοριστική υπήρξε η Θ. Ευχαριστία για την ύπαρξη και την ενότητα της Εκκλησίας, ώστε η έννοια της Εκκλησίας στην Καινή Διαθήκη να συνδέεται άρρηκτα και πολλές φορές να ταυτίζεται με την έννοια της Θ. Ευχαριστίας³¹. Μάλιστα ο παύλειος χαρακτηρισμός της Εκκλησίας όχι απλώς ως χαρισματικού σώματος ή ως σώματος των χρι-

²⁸ Βλ. Π. Ι. Ακανθόπουλου, *Κώδικας Ιερών Κανόνων και Εκκλησιαστικών Νόμων*, έκδ. «Αδελφών Κυριακίδη», Θεσσαλονίκη 1991, σ. 82.

²⁹ *1 Κορ.* 12, 13.

³⁰ *1 Κορ.* 10, 17.

³¹ Βλ. Ιω. Ζηζιούλα, όπ. παρ., σ. 37. Γ. Ι. Μαντζαρίδου, «Κοινωνιολογική θεώρησης του περί ενότητος της Εκκλησίας δόγματος», στο *Θέματα Κοινωνιολογίας της Ορθοδοξίας*, Θεσσαλονίκη 1975, σ. 64.

στιανών αλλά ως «σώματος Χριστού»³², όπως πολύ εύστοχα έχει επισημανθεί, συνδέεται στενά με την ευχαριστιακή εμπειρία της Εκκλησίας, από την οποία φαίνεται να προήλθε³³. Υπό τις προϋποθέσεις αυτές η συχνή τέλεση της Θ. Ευχαριστίας και η μετοχή των πιστών σ' αυτήν συνιστά θεμελιώδη προϋπόθεση για την οικοδόμηση και διασφάλιση της ενότητας της Εκκλησίας. Γι' αυτό ο άγ. Ιγνάτιος ο Θεοφόρος συνιστά στους Εφεσίους να φροντίζουν να συνέρχονται συχνότερα «επί το αυτό», τελώντας τη Θ. Ευχαριστία, γιατί τότε μόνο «καθαιρούνται αι δυνάμεις του Σατανά και λύεται ο όλεθρος αυτού εν τη ομονοία... της πίστεως»³⁴. τότε μόνο επικρατεί μεταξύ των χριστιανών «ομόνοια καί σύμφωνος πίστις»³⁵, δηλ. εκκλησιαστική ενότητα.

Αλλά και ο σκοπός της ύπαρξης των εκκλησιαστικών λειτουργημάτων δεν είναι άλλος από την οικοδόμηση και διασφάλιση της ενότητας της Εκκλησίας. Επισημαίνοντας ο απόστολος Παύλος το θεσμικό και χαρισματικό χαρακτήρα των εκκλησιαστικών λειτουργημάτων της εποχής του, ορισμένα από τα οποία εξέλιπαν, όπως είπαμε, λόγω των νέων ιστορικών συνθηκών που αντιμετώπισε η Εκκλησία, γράφει χαρακτηριστικά στους Εφεσίους: «Και αυτός έδωκεν τους μεν αποστόλους, τους δε προφήτας, τους δε ευαγγελιστάς, τους δε ποιμένας και διδασκάλους, προς τον καταρτισμόν των αγίων εις έργον διακονίας, εις οικοδομήν του σώματος του Χριστού, μέχρι κατάντησωμεν οι πάντες εις την ενότητα της πίστεως»³⁶. Εκτός αυτών όμως και τα μόνιμα εκκλησιαστικά λειτουργήματα, του επισκόπου, του πρεσβυτέρου και του διακόνου, καθιερώθηκαν θεσμικά στην Εκκλησία και αντικατέστησαν κατά κάποιο τρόπο εκείνα της αποστολικής εποχής, για να διασφαλίσουν αποτελεσματικότερα την ενότητα της Εκκλησίας που κινδύνευε από τις ποικίλες αιρέσεις και ετεροδιδασκαλίες. Το σκοπό αυτό άλλωστε ήταν σε θέση να εγγυηθεί απόλυτα η άρρηκτη και οργανική σχέση των εκκλησιαστικών αυτών λειτουργημάτων με τη Θ. Ευχαριστία, αφού, όπως απέδειξε ήδη η σύγχρονη έρευνα, όχι μόνο η χαρισματική ζωή, αλλά και η όλη θεσμική οργάνωση της Εκκλησίας αναπτύχθηκε με βάση τη Θ. Ευχαριστία, που κύριο και πρωταρχικό στόχο της είχε τη διασφάλιση της ενότητας της Εκκλησίας³⁷.

Τον ίδιο ακριβώς σκοπό εκπληρούν και οι οικουμενικές ή τοπικές σύνοδοι. Αποτελώντας οι ίδιες θεσμικές και χαρισματικές εκφάνσεις και εικόνες της Εκκλησίας θεσπίζουν Όρους και Κανόνες, οι οποίοι γίνονται

³² Βλ. 1 Κορ. 12, 27· Εφεσ. 1, 23· 4, 12· 5, 30· Κολ. 1, 24.

³³ Βλ. Ιω. Ζηζιούλα, όπ. παρ., σ. 44 εξ. Γ. Ι. Μαντζαρίδη, *Κοινωνιολογία τον Χριστιανισμού*, Θεσσαλονίκη²1981, σ. 43.

³⁴ *Προς Εφεσίους* 13, PG 5, 656A.

³⁵ Βλ. Ιγνατίου Αντιοχείας (αμφιβ.), *Προς Εφεσίους* (interpol.) 13, PG 5, 745 B – 748 A.

³⁶ Εφεσ. 4, 11-13.

³⁷ Βλ. Ιω. Ζηζιούλα, όπ. παρ., σ. 50· 52 κ.ε. Γ. Ι. Μαντζαρίδη, όπ. παρ., σ. 47.

δεκτοί από το σώμα της Εκκλησίας ως χαρισματικά κείμενα που καθορίζουν την πίστη της (οι Όροι) και ρυθμίζουν τη ζωή της (οι Κανόνες). Τόσο οι Όροι όσο και οι Κανόνες θεσπίζονται, με αποκλειστικό σκοπό να διασφαλίσουν την ενότητα της Εκκλησίας, που κινδυνεύει από τις ποικίλες αιρετικές παραχαράξεις της διδασκαλίας της, καθώς και από ενέργειες που διασαλεύουν την εκκλησιαστική τάξη και πειθαρχία. Οι Όροι αποτελούν τη βάση για τη δογματική ενότητα της Εκκλησίας, ενώ οι Κανόνες τη βάση για τη διατήρηση της εκκλησιαστικής τάξης και πειθαρχίας. Και τα δύο είναι αναγκαία για τη διασφάλιση της εκκλησιαστικής ενότητας.

Συμπέρασμα

Ύστερα από όσα είπαμε πιο πάνω έγινε, νομίζουμε, σαφές ότι η ενότητα θεσμού και χαρίσματος που χαρακτηρίζει έντονα την ορθόδοξη παράδοση έχει τεράστια εκκλησιολογική σημασία, όχι μόνο γιατί δεν νοείται άσχετα και ανεξάρτητα από τη φύση και το χαρακτήρα της Εκκλησίας, αλλά και γιατί έχει άμεσες και ουσιαστικές επιπτώσεις στην ίδια τη ζωή της Εκκλησίας. Όχι μόνο η Εκκλησία καθ' εαυτήν, αλλά και οι επιμέρους θεσμικές και χαρισματικές εκφάνσεις της εκκλησιαστικής ζωής είναι αδιανόητες χωρίς την εν λόγω ενότητα μεταξύ θεσμού και χαρίσματος. Μάλιστα η ενότητα αυτή συνδέεται τόσο στενά με τη θεανθρώπινη φύση της Εκκλησίας, ώστε να θεμελιώνεται πάνω σ' αυτήν, προσλαμβάνοντας ως εκ τούτου και η ίδια θεανθρώπινο χαρακτήρα.

Εξάλλου η ενότητα αυτή είναι, όπως είδαμε, καθοριστική για την ενότητα της Εκκλησίας. Κι' αυτό γιατί πίσω από την ενότητα θεσμού και χαρίσματος βρίσκεται το ίδιο το Άγ. Πνεύμα, το οποίο με την ποικιλία των χαρισμάτων του και τη συμβολή του στη θεσμική οργάνωση της Εκκλησίας συγκροτεί χαρισματικά τον «θεσμόν της Εκκλησίας» και συμβάλλει με τον τρόπο αυτό στην οικοδόμηση και διασφάλιση της εκκλησιαστικής ενότητας. Γι' αυτό και όλες οι επιμέρους θεσμικές και χαρισματικές εκφάνσεις της ζωής της Εκκλησίας, όπως τα Μυστήρια, τα εκκλησιαστικά λειτουργήματα και οι οικουμενικές και τοπικές σύνοδοι, στόχο έχουν σε τελευταία ανάλυση την εξυπηρέτηση της εκκλησιαστικής ενότητας. Κατόπιν τούτων γίνεται, πιστεύουμε, αντιληπτό ότι η διάσπαση της ενότητας μεταξύ θεσμού και χαρίσματος ή η μονομερής έξαρση του ενός έναντι του άλλου τινάσσουν στον αέρα τον αγιοπνευματικό και θεανθρώπινο χαρακτήρα αυτής της ενότητας και είναι ως εκ τούτου καταστροφικές για την ίδια την ενότητα της Εκκλησίας.